

УДК 316.658-057.87(477):355.4(470:477)»20»
DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.30>

О. Я. Зелена

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2148-6439>

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
імені професора Валерія Скотного
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

І. Л. Мірчук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-9210>

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
імені професора Валерія Скотного
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДИНАМІКА ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НА МАЙБУТНЄ В ЧАС ВІЙНИ: КЕЙС ДРОГОБИЧЧИНИ

Постановка проблеми. Згідно наукових й емпіричних досліджень є очевидним, що війна попри свою цинічність, стала важливим тригером змін в українському суспільстві. Насамперед йдеться про формування української політичної нації. На думку відомого історика Сергія Плохія, саме у кризових ситуаціях різко зростає усвідомлення національної єдності [1]. Відомо, що з проголошенням незалежності України націотворчий процес розвивався дуже повільно, але починаючи з 2014 р., через травму війни та втрату територій, відбулось певне прискорення, і нарешті з лютого 2022 р. – спільна боротьба проти ворога стала основним консолідуючим фактором. Українська дослідниця соціоекономіки та демографії, професорка Елла Лібанова поділяє думку, що саме війна об'єднала українців у політичну націю, нехай з ключовою ознакою – «проти» ворога [2]. Важливим є те, щоб наступним етапом стало єднання української спільноти навколо повоєнної відбудови та розвитку європейської демократичної України. Що і буде ознакою зрілої нації. Очевидним є те, що чим довше триватиме виснажлива війна, тим зменшуватиметься рівень згуртованості й зростатимуть негативні суспільні тенденції: психоемоційна втома, фінансове зубожіння, економічний занепад, соціальне обурення. В контексті продовження воєнних дій дуже важливо вивчати динаміку суспільних настроїв українців, рівня сформованості їхньої громадянської ідентичності, політичної культури, очікувань та бачення перспектив. Особливо актуальними такі дослідження є у молодіжному, студентському середовищі, оскільки майбутнє кожної держави залежить від молоді. Збереження її ментального здоров'я, формування сильної громадянської

позиції, здійснення державної політики з перспективним баченням свого майбутнього має стати базовими завданнями для української влади.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідження російсько-української війни і проблем, пов'язаних з нею, вивчають провідні вітчизняні соціологічні агенції, зокрема Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [3, 4], соціологічна група «Рейтинг» [5], Київський міжнародний інститут соціології [6] та інші. Варто також згадати масштабне дослідження аналітичного центру Cedos і дослідницької агенції Info Sapiens «Вплив війни на молодь в Україні» [7], яке зробило акцент на вплив повномасштабного вторгнення на соціально-економічне становище, цінності та уподобання молоді віком від 14 до 34 років. Українські та закордонні вчені присвячують свої наукові розвідки дослідженню чисельних аспектів російсько-української війни та її впливу на різні соціальні групи, у тому числі й студентської молоді. Науковці Ж. Вірна, О. Іванашко акцентують увагу на дослідженні готовності до змін та подолання кар'єрного хаосу студентської молоді під час війни [8], О. Лаврик зосередила своє дослідження на особливостях подолання стресу та дистресу в студентів під час дистанційного навчання в умовах війни [9], дослідженню громадянської ідентичності студентської молоді під час війни присвячена праця авторок даної статті О. Зеленої та І. Мірчук [10], колектив ряду ізраїльських авторів: А. Шалев, С. Фрідман, Т. Пері, Д. Брандес, Т. Сахар, С. П. Опп, Р. К. Пітман вивчає вплив війни на психоемоційний стан населення [11]; такі американські дослідники: А. Баум, М. К. О'Кіф, Л. М. Девідсон досліджують гострі стреси, викликані війною та їхні наслідки [12].

Оскільки війна триває далі, є запит та інтерес на вивчення динаміки поглядів студентської молоді, нехай і в регіональному розрізі, на майбутнє України та своє власне майбутнє після закінчення воєнних дій. Актуальним також є питання зацікавлення молоддю політикою та рівень її громадянської активності, від чого теж залежить майбутнє нашої країни.

Емпіричною базою нашої статті є результати двох хвиль соціологічного дослідження «Соціологічний портрет українського першокурсника в умовах війни», проведеного у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка 25 лютого – 12 березня 2023 р. та 20 лютого – 5 березня 2024 р. Інструментарій дослідження передбачав онлайн-опитування студентів за декількома блоками: проблеми якості освіти та академічної доброчесності в університеті, психоемоційний стан молоді під час війни, їхні уявлення щодо майбутнього України та власного майбутнього, а також міграційні настрої та плани на майбутнє. Під час першої хвилі методом випадкової вибірки було опитано 410 студентів першого курсу (17–18 років) усіх факультетів університету першого освітнього рівня, з яких 59,6% – дівчата, 40,4% – хлопці. Другою хвилею до анкетування були залучені 338 першокурсників університету (17–18 років), з яких 74,4% – дівчата, 25,6% – хлопці. В інструментарії опитувальника було використано ряд запитань, сформульованих фахівцями Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та використаних у дослідженні «Самопочуття українців під час війни: емоції, очікування, особистий досвід – опитування у західних та центральних регіонах» [4]. У нашому дослідженні ми зосереджуємо увагу на аналізі громадсько-політичного сегменту анкети.

Формулювання мети дослідження. Вивчення динаміки впливу війни на формування громадянської ідентичності студентської молоді, її зацікавлення політикою, поглядів на майбутнє України та своє власне майбутнє після закінчення війни. Реалізуючи цю мету, ми здійснили аналіз та інтерпретацію даних представленого вище авторського дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Третій рік триває в Україні повномасштабна війна з росією. Українська армія протистоїть російській агресії на півдні, сході та півночі України. Кожного дня ворог обстрілює українські міста й села, нищить інфраструктуру, вбиває мирних жителів, чинить психологічний тиск через брудну пропаганду на українську й світову спільноту. І хоча наш університет і молодь, що в ньому навчається, не знаходяться поблизу зони бойових дій, психологічний тиск війни тут також дається взнаки.

Українське суспільство та молодь зокрема, поступово звикають до воєнних реалій, намагаючись повернутись до звичного стилю довоєнного життя. Довготривалість війни призводить до того, що вона поступово стає фоном, але все одно залишається у житті українців, корегуючи їхні плани та інтереси. Не оминуло це і громадсько-політичного життя країни, поглядів на своє майбутнє, перспективи країни. Відомо, що політика не є в пріоритеті серед інтересів молоді. Особливо, якщо мова йде про 17–18 річних юнаків та дівчат. Але, якщо у 2023 р. політичним життям країни цікавилася третина наших студентів, то протягом наступного року їхня кількість зменшилася у двічі, у тричі зросла кількість тих, що цікавляться політикою час від часу і у двічі – тих, що не цікавлять нею взагалі (рис. 1).

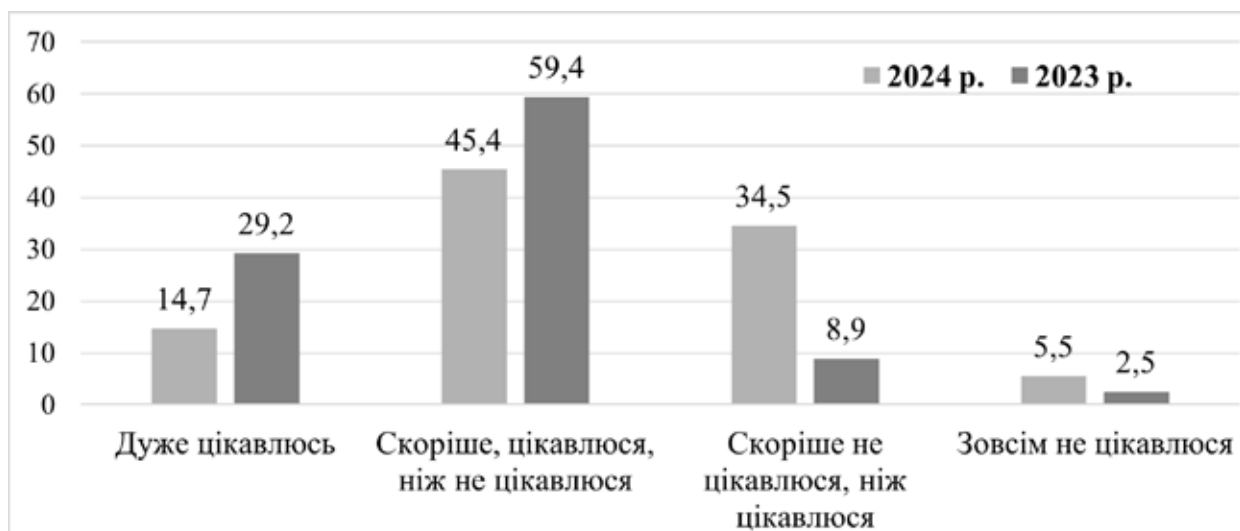

Рис. 1. Динаміка зацікавлення політикою студентською молоддю ДДПУ імені Івана Франка (% до опитаних)

Джерело: Укладено авторками на основі даних здійсненого дослідження загального масиву

Зниження зацікавлення молоддю політикою є зрозумілим, ба, навіть, природнім. Припускаємо, що усвідомлення неможливої швидкої перемоги згасило інтерес студентів утримувати політичні новини у фокусі уваги.

Через воєнний стан політичне життя нашої країни є доволі обмежене. Однак, проблеми, які постійно виникають у державі: корупційні скандали, відсутність компромісу серед політиків у прийнятті «справедливих» законів, а основне – відсутність успіхів на фронті – ймовірно поступово призводить до того, що молодь перестає гостро відчувати гордість за свою приналежність до української громадянської спільноти (рис. 2).

Війна згуртувала українців, що проявилось, зокрема, у визначенні своєї громадянської ідентичності. Згідно з дослідженням фонду «Демократичні ініціативи» та соціологічної служби Центру Разумкова, у серпні 2022 року понад 90% українців пишалися своїм громадянством [3]. Зафіксовано, що це найвищий показник за весь час соціологічного моніторингу, який проводили за часи незалежності України [3]. Наше дослідження абсолютно підтверджується цими даними. Але негативна динаміка у 2024 р. не може не насторожувати. Як бачимо, ідентичність є мінливою і багато різноманітних факторів здійснюють вплив на її формування, особливо війна. На думку філософині, професорки кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка Наталії Кривди говорити про нашу ідентичність і пізнавати її в умовах війни на знищення сьогодні як ніколи на часі – бо це знання робить нас сильнішими [13]. Дослідниця стверджує, що «наш ворог цілить у нашу ідентичність. Його ціль і мета – поглинання України й українського народу. Українцям життєво важливо єднатися, випрацювати художні й інтелектуальні інструменти формування, зміцнення та поширення цінностей української політичної нації, національної культури й української ідентичності» [13].

Страх за життя й здоров'я родичів і своє власне життя, повітряні тривоги, вибухи, відсутність зв'язку та відключення електроенергії, які знову відновилися, комендантська година – це фактори, викликані війною, які спричиняють серйозний вплив на психоемоційний стан студентської молоді. Тому дослідження його динаміки, на нашу думку, є вкрай важливим (рис. 3).

Порівнюючи результати двох наших досліджень, бачимо динаміку зростання негативних почуттів та емоцій у студентської молоді, розмірковуючи про власне майбутнє. Зросли страх, розгубленість, безвихідь, песимізм, з'явилась байдужість, що також є ознакою песимізму і безнадії, у той же час, значно зменшилися позитивні емоції – інтерес, надія, оптимізм, упевненість, радість. На думку американських дослідників, майже трирічне перебування у такому важкому стресі може мати незворотні наслідки для українців на декілька поколінь [11].

Щодо майбутнього України, то тут ситуація виглядає ще тривожнішою. Відсутність відчутних перемог на фронті, невдалий контрнаступ українських військ, залежність України від світової політичної кон'юнктури, недостатня і дуже повільна військова підтримка, збайдужіння світової спільноти до подій в Україні призводить до різкого падіння позитивних почуттів щодо майбутнього України (рис. 4).

Варто зазначити, що майбутнє України викликає у молоді значно більшу тривогу та страх, ніж власне майбутнє. Припускаємо, що у побудові свого майбутнього молодь більше сподівається на власні сили й розуміє залежність майбутнього своєї держави від допомоги світової спільноти у жорстокій війні проти російського агресора.

Висновки. Попри війну студентська молодь, незважаючи на психологічну втому, намагається повернутись до звичного їй життя. Показовими є рівень зниження зацікавлення політичним життям країни. Якщо на другий рік війни політикою цікавилася третина наших студентів, то протягом цього року їх кількість зменшилася у двічі.

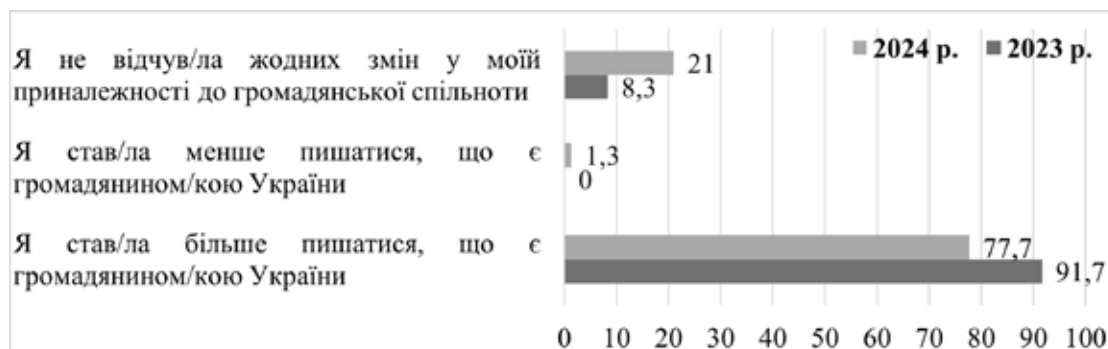

Рис. 2. Вплив війни на формування громадянської ідентичності студентської молоді ДДУ імені Івана Франка (% до опитаних)

Джерело: Укладено авторками на основі даних здійсненого дослідження загального масиву

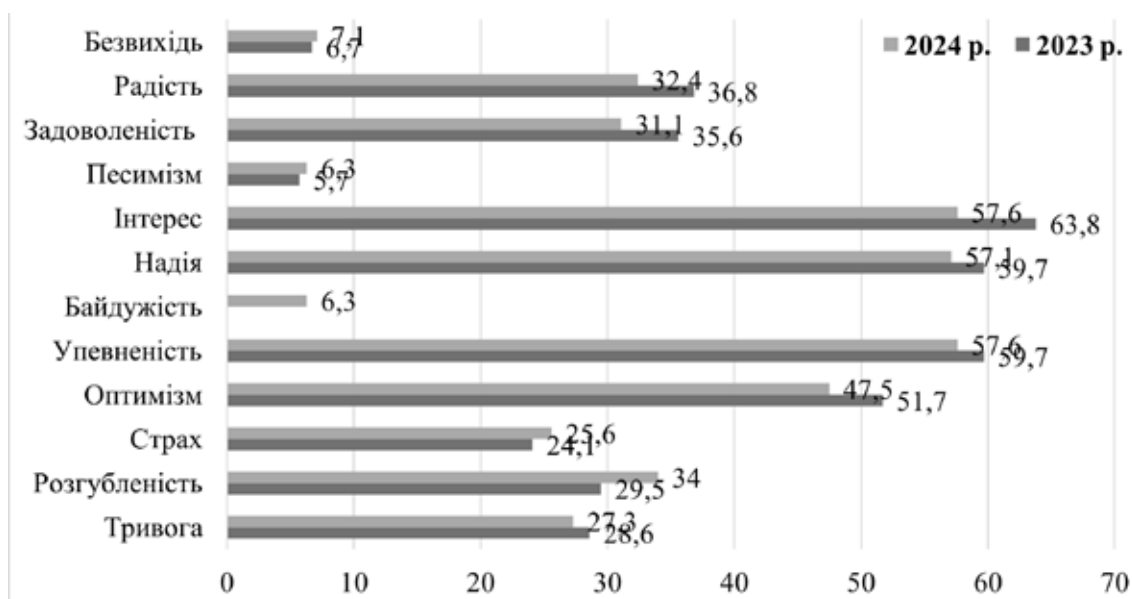

Рис. 3. Динаміка почуттів, які виникають у студентській молоді ДДПУ імені Івана Франка, коли вона думає про своє майбутнє (% до опитаних)

Джерело: Укладено авторками на основі даних здійсненого дослідження загального масиву

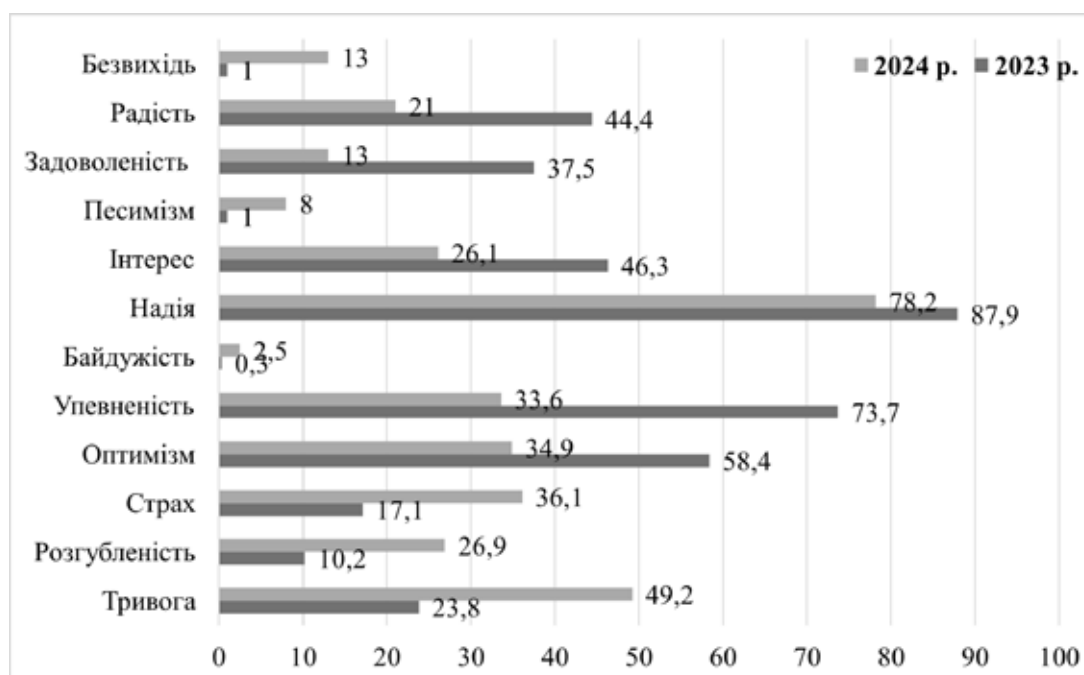

Рис. 4. Динаміка почуттів, які виникають у студентській молоді ДДПУ імені Івана Франка, коли вона думає про майбутнє України (% до опитаних)

Джерело: Укладено авторками на основі даних здійсненого дослідження загального масиву

Зауважимо, що для демократичних країн, як і для України довоєнного часу був характерний низький рівень зацікавленості політикою. Але повномасштабне вторгнення змінило цю тенденцію в Україні.

Показники рівня громадянської ідентичності залишаються високими, але тривалість війни обумовлює зниження загостреного відчуття гордості

за свою приналежність до української громадянської спільноти.

Емоційно тривожні маркери фіксуємо, коли аналізуємо міркування студентів щодо майбутнього України. У порівнянні з думками щодо свого майбутнього, простежується різке падіння позитивних відчуттів щодо майбутнього держави. Припускаємо, що такі результати обумов-

лені завищеними очікуваннями від контрнаступу українських військ, відсутністю відчутних перемог на фронті, згасання інтересу світової спільноти до війни в Україні, недостатньою й дуже повільною військовою підтримкою. Падіння рівня впевненості та оптимізму може вказувати на розуміння молодими людьми, що від майбутнього країни залежить й їхнє майбутнє.

Отже, на третьому році війни фіксуємо поступове емоційне «отверезіння» молодих українців, остаточне згасання ейфорії та повернення до більш раціонального осмислення подій та розуміння складності перспектив держави.

Література

1. Плохій С. Інтерв'ю про війну міфів, народження нації та заборону мов / Bird in Flight, лютий 2023. URL: <http://surl.li/uiwws> (дата звернення: 07.06.2024).
2. Лібанова Е. Мігранти і депопуляція. Якою буде Україна після війни / Погляди NV. URL: <http://surl.li/uiwxb> (дата звернення 7.06.2024).
3. Самопочуття українців під час війни: емоції, очікування, особистий досвід – опитування у західних та центральних регіонах. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центр політичної соціології за підтримки John Fell Oxford University Press Research Fund. 7–15 травня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/TMrAQ3C> (дата звернення: 24.07.2022).
4. Довіра до держави: як зберегти національну єдність заради перемоги. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва за грантової підтримки Університету Бремена та Міжнародного фонду «Відродження». 5–12 серпня 2022 р. URL: <http://surl.li/txidi> (дата звернення: 24.05.2024).
5. Готовність за умов війни воювати за свою країну: дослідження «Рейтингу» з Gallup International. 23.04.2024 р. URL: <http://surl.li/ubnoy> (дата звернення: 30.05.2024).
6. Напрямок справ у країні та довіра політичним, військовим і громадським діячам. КМІС. 5-10 лютого 2024 р. URL: <http://surl.li/ubnqy> (дата звернення: 30.05.2024).
7. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. 02.05.2023 р. URL: <http://surl.li/ubosa> (дата звернення: 30.05.2024).
8. Вірна Ж., Іваношко О. Готовність до змін як перспективний конструкт подолання кар'єрного хаосу студентської молоді під час війни в Україні. Габітус. Випуск 57. 2024. С. 85–91.
9. Лаврик О. Особливості подолання стресу та дистресу у студентів під час дистанційного навчання в умовах війни. Габітус. Випуск 57. 2024. С. 128–133.
10. Зелена О., Мірчук І. Громадянська ідентичність студентської молоді під час війни (кейс Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка). Регіональні студії. «Гельветика», 2023. № 34. С. 12–17.
11. Baum A., O'Keefe M. K., Davidson L. M. Acute stressors and chronic response: The case of traumatic stress. *Journal of Applied Social Psychology*, 1990. 20 (20, Pt 2). P. 1643–1654. URL: <https://cutt.ly/ONDhXvk> (дата звернення: 26.05.2024).
12. Shalev A Y., Freedman S., Peri T., Brandes D., Sahar T., Orr S P., Pitman R K. Prospective study of posttraumatic stress disorder and depression following trauma. *Am J Psychiatry* 1998 May; 155(5). P. 630–637. URL: <https://cutt.ly/VNDhYeR> (дата звернення: 26.05.2024).
13. Кривда Н. Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни? Культурна ідентичність. Культурний Проект «У пошуках ідентичності». Лекція. LB.ua. 16 березня 2024 р. URL: <http://surl.li/txiuu> (дата звернення: 24.05.2024).

Анотація

Зелена О. Я., Мірчук І. Л. Динаміка поглядів української молоді на майбутнє в час війни: кейс Дрогобищини. – Стаття.

У статті вивчається вплив російсько-української війни на думки студентської молоді західного регіону про майбутнє, формування їхньої громадянської ідентичності та політичної активності. Основну увагу зосереджено на динаміці суспільних настроїв під час війни з метою подальших досліджень і розробки ефективних стратегій підтримки молодого покоління у цей складний період. Методологічною основою дослідження є дві хвили онлайн-опитування у 2023 р. та 2024 р. «Соціологічний портрет українського першокурсника в умовах війни», проведеного у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка.

Результати соціологічного дослідження демонструють, що попри труднощі, молодь намагається адаптуватися до нових реалій та відновлювати довоєнний стиль життя. Виявлено зниження зацікавленості політичним життям серед молоді та негативну динаміку формування громадянської ідентичності. Зроблено припущення, що спадання цих двох показників пов'язано з тривалістю війни, відсутністю швидких перемог на фронті та зростанням негативних суспільних тенденцій, у тому числі й через наслідки від війни.

Визначено, що психоемоційний стан студентів також зазнав значних змін: зросли почуття страху, розгубленості, безвиході та песимізму, водночас зменшилися позитивні емоції – інтерес, надія, оптимізм, що є свідченням психологічної втоми та серйозного впливу війни на ментальне здоров'я молоді.

Проаналізовано думки студентської молоді щодо майбутнього України. Показано, що емоційна крива рухається теж не на користь оптимізму, а у бік зростання негативних емоцій. Можемо припустити, що є розуміння молоддю складної ситуації для країни, майбутнє якої впливатиме на індивідуальні перспективи кожного.

Підкреслено необхідність підтримки ментального здоров'я молоді та важливості розробки державної політики, орієнтованої на перспективне бачення майбутнього країни.

Ключові слова: молодь, російсько-українська війна, власне майбутнє, майбутнє держави, політика, громадянська ідентичність.

Summary

Zelena O. Ya., Mirchuk I. L. Dynamics of Ukrainian youth views on the future during the war: the case of Drohobych region. – Article.

The article examines the impact of the Russian-Ukrainian war on the formation of civic identity, political activism, and views on the future among student youth in the Drohobych region. The main focus is on the dynamics of social attitudes of Ukrainian youth during the war with the aim of further research and development of effective strategies to support the younger generation in this difficult period. The methodological basis of the study is based on two waves of an online survey in 2023 and 2024, «Sociological Portrait of a Ukrainian First Year Students During War», conducted at the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

The results of the sociological study show that despite the difficulties, young people are trying to adapt to new realities and restore their pre-war lifestyle. The study reveals a decline in interest in political life among young people and negative dynamics in the formation of civic

identity. It is assumed that the decline in these two indicators is due to the duration of the war, the lack of quick victories at the front and the growth of negative social trends, including those caused by the war.

It has been determined that the psycho-emotional state of students has also undergone significant changes: feelings of fear, confusion, hopelessness and pessimism have increased, while positive emotions such as interest, hope, optimism have decreased, which is evidence of psychological fatigue and the serious impact of war on the mental health of young people.

The article analyzes the opinions of students about the future of Ukraine. It is shown that the emotional curve is not moving in favor of optimism, but in the direction of increasing negative emotions. Young students understand the difficult situation in the country, the future of which will affect the individual prospects of everyone.

We emphasize the importance of supporting the mental health of young people and the importance of developing a public policy focused on a promising vision of the future.

Key words: youth, Russian-Ukrainian war, personal future, future of the country, politics, civic identity.